

УДК 94(4):327

**РЕВІТАЛІЗАЦІЯ МУЗЕЙНОГО ПРОСТОРУ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МІСТА****REVITALIZATION OF MUSEUM SPACE AND ITS
INFLUENCE ON CITY DEVELOPMENT****Конюхов С. В.,**

кандидат історичних наук, асистент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна), e-mail: koniykhovs@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9908-5555

Стасюк І. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, музеєзнавства і культурної спадщини, Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна), e-mail: ergo777@ukr.net
ORCID: 0000-0002-4003-3670

Konyukhov S. V.,

candidate of historical sciences, assistant of the Department of History, Museology and cultural heritage, Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine), e-mail: koniykhovs@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9908-5555

Stasyuk I. M.,

candidate of Historical sciences, associate professor of the Department of History, Museum of Culture and Cultural heritage, Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine), e-mail: ergo777@ukr.net,
ORCID: 0000 – 0002 – 4003 – 3670

У статті проаналізовано сучасні аспекти ревіталізації історико-культурної спадщини. Узагальнено досвід програм поживлення міського простору. Описано та наведено приклади аудіовізуального оновлення музею, яке відкриває нові способи спілкування з відвідувачем, дає можливість подивитись на музей з іншої перспективи. Зроблено висновки про регенерацію та відродження міського простору за допомогою налагодження вдалої співпраці із громадою міста.

Ключові слова: історико-культурна спадщина, інноваційні підходи, додаткова цінність, ревіталізація музейного простору.

The article analyzes the actual aspects of the modern aspects of revitalization of historical and cultural heritage. The experience of urban space recovery programs is generalized. The analysis of successful examples of audiovisual updates to the museum opens a new ways of communicating with the visitor; gives the opportunity to look at the museum from a different perspective. Conclusions were made about regeneration of urban space by establishing good cooperation with the city community.

Keywords: historical and cultural heritage, innovative approaches, added value, revitalization of museum space.

Сьогодні, в час коли тривають дискусії навколо визначення місії музею, його зобов'язання та напрями діяльності розширюються. Музеї продовжують розвиватися та бути більш соціально активними. В останні десятиліття об'єкти історико-культурної спадщини стали розглядатися у якості важливих елементів ревіталізації окремих районів та цілих міст. Дослідники музейного простору з кін. ХХ ст. почали переосмислювати традиційний внутрішньо орієнтований підхід музейних колек-

цій. Тому впровадження публічних, соціальних ініціатив для ревіталізації музейного простору та історико-культурної спадщини стало більш актуальним.

Окремі аспекти ревіталізації міського простору вже ставали предметом досліджень низки науковців. До питання про ревіталізацію промислових об'єктів міста (на прикладі Івано-Франківська) звернувся проф. С. Запотоцький. У своїй праці він виділив принципи ревіталізації старих промислових підприємств міста, які передбачають відновлення промислових територій та реконструкцію приміщень, зміну їх функціонального призначення з метою створення нових публічних просторів та культурних об'єктів для містян [1].

Методи поживлення громадського простору у процесі ревіталізації міського середовища розглядає О. Криворучко. У своїй праці вона акцентує свою увагу на прикладі проведення воркшопів з ревіталізації пл. Митної у Львові [2].

Шляхи перетворення музею зі сталого місця збереження артефактів культурної спадщини на відкритий та динамічний соціальний простір соціальної взаємодії дослідила Н. Іванова [3].

У містах, які прагнуть до економічного поживлення, а також до залучення громадськості та розвитку соціального капіталу, музеї можуть виконувати роль каталізатора відродження міського простору не лише через залучення нових відвідувачів, але й через співпрацю з громадськими та культурними організаціями.

Музей у міському просторі, для задоволення потреб міського дозвілля, часто звертається до діалогу із місцевими громадськими організаціями. Тому сьогодні головними завданнями музею у процесі ревіталізації міського простору є: 1) активізація чинників, які впливають соціального життя у місті; 2) створення культурного і соціального капіталу; 3) покращення міського ландшафту; 4) покращення економічної життєздатності та соціального життя.

Відновлення та переформатування старих промислових об'єктів на сучасні громадські простори стає можливим завдяки активній взаємодії, встановленню соціальних зв'язків. На думку відомої американської музейної експертки, Л. Норріс, можливістю для оновлення простору, зміни функціонального навантаження та його трансформації у музей може стати вивчення громадської думки потенційних відвідувачів. І вже наступним кроком для налагодження музеєм діалогу зі спільнотою має стати формування сталих зв'язків [4, с. 118].

Хоча взаємодія музеїв та громад може проявлятися у різний спосіб, важливою складовою взаємодії спільноти та музею мають бути також зусилля, спрямовані на відродження та регенерацію міста. Установи культури, включно з музеями перебувають у центрі багатьох програм поживлення міського простору, завдяки таким явищам як Ефект Більбао, завдяки якому великі музеї стали сприятливим інструментом для економічного зростання міста.

Відповідно до ідеї ревіталізації, вдалим прикладом облаштування та реконструкції міського про-

сторю є створення у Лісабоні (Португалія) музею Архітектури, Технології та Мистецтва (МААТ), який розташований на місці колишньої теплоелектростанції. Дизайн музею гармонійно вписаний у навколишнє середовище, фасад споруди нагадує форму хвилі океану, а разом з тим виконує функцію громадського простору. Всередині будівлі тепер розташовується постійна експозиція з низкою інтерактивних елементів; також в іншій частині споруди регулярно відбуваються тимчасові експозиції [5].

Схожі процеси протягом останніх років відбулися і у Чехії. Поблизу міста Острава, в селі Дольні Вітковіче було здійснено ревіталізацію компостувальної фабрики. В результаті переформатування на території промислового об'єкту тепер існує громадський простір, концерт-хол, кафе та два музеї [6].

Іншим прикладом успішної переорієнтації є приміщення колишньої фабрики поблизу міста Лодзь (Польща). Тепер її приміщення стали величезним торгівельно-розважальним комплексом, музеєм, а також місцем, де відбувається тимчасові виставки. У місті Герфорд (Німеччина) фабрика текстилю була переформатована у Музей мистецтв [7].

В останні десятиліття й на території України відбувається переорієнтація індустриальних об'єктів та депресивних районів завдяки інтерактивній, комунікативній та парситипативній участі музеїв. Ревіталізація занедбаних місць відбувається й у зв'язку із розвитком самих міст. Управління туризму, туристичні гіді, культурні діячі кожного дня працюють над тим, щоб удосконалювати та розширювати маршрути екскурсій.

Однак, на думку С. Запотоцького та О. Левицької, основними проблемами стану та сприйняття старих промислових будівель найчастіше можна назвати: 1) радянська спадщина, як правило, не сприймається як цінність, а більшість індустриальних та військових об'єктів належать саме до радянського періоду; 2) нерозуміння з боку мешканців цінності об'єктів та підходів до їх збереження; 3) низьке зацікавлення інвесторів такими проектами через складність відновлення старих промислових приміщень; 4) занедбаний стан будівель і значна потреба в інвестиціях [8, с. 104].

Спробуємо проаналізувати реалізовані можливості ревіталізації історико-культурної спадщини на прикладі окремих об'єктів міста Львова. Підзамче є окремим районом внизу Замкової гори у Львові, має потужний потенціал для розвитку туристичних маршрутів. Незважаючи на те, що у цьому районі все ще працюють десятки підприємств, зараз у цьому районі розпочались динамічні зміни. Фабрика повидла є унікальною спорудою у районі Підзамче, у Львові, яка бере свій початок наприкінці XIX ст. У 2015 році австрійський історик Харольд Біндер викупив цю споруду та разом з компанією Athelier Stephan Rindler розробив проект, який передбачав створення на цій території культурного центру «Jam Factory Art Centre» - сучасного арт-простору

в центрі індустриального району [9]. Зараз тут функціонує великий виставковий зал сучасного мистецтва для художників з України та інших країн. В такий спосіб ревіталізація простору зробила можливості для побудови мостів для міжнародної співпраці людей культурної сфери. Також тут постійно відбуваються лекції, майстер-класи, театральні музейні події. Внаслідок зростаючої популярності арт-простору тут стало більш вигідно розвивати бізнес (заклади харчування, готелі тощо), через що більш активно розвиватиметься район і стане більш привабливим для містян та гостей міста.

Іншим прикладом зміни формату та ревіталізації простору в місті може слугувати ангар трамвайного депо на перехресті вулиць Сахарова та Вітовського у Львові. У цьому об'єкті тепер відкрито музей «Науки і техніки», в якому проходять музичні концерти, інсталяції сучасного мистецтва та експонуються виставки, сформовані з фондів Львівського історичного музею, пов'язані з розвитком науки і техніки [10].

Слід зазначити, що кількість туристів, які відвідали Львів протягом 2012-2017 років зростала до 2,6 млн., але у 2018 році зменшилась до 2,2 млн. На нашу думку, одним із чинників спаду чисельності туристів є поступове відсоткове зменшення кількості туристів з України: із 65% у 2015 році до 43% у 2019 [11]. Тому, вважаємо, що сьогодні музей має бути зверненим до мешканців, які проживають у місті та відповідати на потреби потенційних відвідувачів; музей має стати простором взаємодії між публікою та музейними колекціями, стати демократичним та інклюзивним простором, уникаючи трансляції смислів, які руйнують образ спільноти.

Беручи до уваги успішний досвід ревіталізації промислових районів на території окремого міста, варто виокремити такі ідеї та напрямки, які сприятимуть оновленню та реорганізації старих промислових підприємств, а саме: 1) застарілі фабрики, заводи та промислові об'єкти також належать до історико-культурної спадщини, яку потрібно зберігати і, по можливості, реконструювати та відновлювати; 2) старі промислові підприємства можуть слугувати активом для розвитку туристичного потенціалу, економічного зростання населеного пункту, поблизу якого розташований, а також власникам цих індустриальних об'єктів, а не лише як земельні ділянки та приміщення; 3) успішна соціальна роль музею вимагає виходу за рамки приміщення; 4) підтримка громади та її залучення у процес ревіталізації музею впливає на сам образ об'єкту та успішність реалізації запланованого проекту.

І хоч більшість культурних організацій не побачать прибутку одразу, однак завдяки зростанню кількості людей, які прибувають у місто, ці непрямі вигоди є важливими. Мистецькі організації у цьому випадку стають катализатором для активізації розвитку міста (розвиток малого бізнесу, зростання вартості нерухомості, реалізація проектів благоустрою міста, тощо). Однак врахування лише кіль-

кісних витрат і вигод не повністю ілюструє вплив культурних проєктів, який покликаний також виховувати, просвітлювати та змінювати сприйняття. Навіть зважаючи на те, що у XXI столітті комерційні функції музеїв стають більш помітними, все ж не варто забувати про поєднання бізнес-наративу та історико-культурного наративу.

Співпраця музеїв із певними громадськими установами може сприяти соціальній взаємодії та згуртованості мешканців. Для більш глибокого аналізу можливостей ревіталізації музейного простору на характер суспільних відносин у місті, варто звернути увагу на:

- Поточний дискурс у музейній методології;
- Індивідуалізовані інтерв'ю з відповідними музейними фахівцями та мешканцями;
- Зміни благоустрою в місті протягом останніх років.

Незалежно від того, чи потребує конкретна спільнота зміни благоустрою, економічний стимул чи розвитку соціального капіталу, музеї виступають у ролі потенційних стратегічних партнерів у процесах поживлення міського простору.

Відносини між музеєм та містом є симбіотичними. Музей доповнює культурне та економічне життя свого міста, але він також потребує зручного розташування для залучення відвідувачів. Музеї зацікавлені у тому, щоб навіть околиці міста були привабливими та навіть тоді, коли відбувається перепланування міського простору, культурні установи не лише допомагають забезпечити економічну життєздатність міста, вони також можуть відчувати ще більшу користь, коли їх сприймають як внесок у економічний добробут міста [4, с. 88]. Більш того, наративи виставок у музеї повинні розвивати візуальні компетенції відвідувача, розширювати його естетичний досвід та пізнання.

Оновлення міста поєднує в собі фізичну, економічну та соціальну регенерацію. Участь та ініціативи музеїв відбуваються на всіх рівнях. Фізичне оновлення стосується адаптації для повторного використання будівель, перепланування громадського простору. Економічна регенерація впливає на привабливість регіону для інвестора та зростання витрат туристів на території міста, створення нових робочих місць. Соціальне оновлення є спрямованим на зменшення злочинності та антисоціальної поведінки, посилення участі спільноти у житті міста.

Слід зазначити, що міські проєкти оновлення міста не матимуть цілковитого успіху якщо будуть скеровані лише на покращення туристичної галузі. Так, на думку дослідників питання відродження міст Плази та Хааріха (2009), однією з необхідних умов для успіху в регенерації міського простору є взаємодія з місцевою спільнотою. Музеї та інші соціальні інститути повинні сприяти почуттю власності серед місцевих жителів, якщо проєкти оновлення мають на меті досягнути успіху та стійкості [12, с. 266].

Використання музеїв для ревіталізації міського простору може стати популярним завдяки вико-

ристанню т. зв. «ефекту Більбао»¹. На відміну від традиційних підходів, коли музеї використовували змішані стратегії для невеликого міста чи району, сьгоднішні проєкти музеїв вказують на ґрунтовну зміну з метою подолання структурних проблем та посилення конкуренції, залучення інвестицій. Загалом, використання музеїв у міських економічних стратегіях ревіталізації стає складнішим, оскільки потрібно враховувати вимоги, серед яких зростаючі очікування відвідувачів, потреба у збільшенні самофінансування та зростаюча глобальна конкуренція. Вкладення інвестицій у музей може стати хорошим способом для відновлення економіки міста. Однак необхідно виконати низку умов для досягнення бажаного результату [12, с. 264].

Нові форми комунікації та повсюдне застосування нових технологій спонукають музеї до здійснення змін та розширення можливостей візуальних наративів. Однак помітним є також і те, що не всі напрями музейної діяльності є в повністю реалізованими (можливість стати осередком творчого мислення, простору для рефлексії, простором для дискусій або новими осередками культурної економіки). Актуальним на сьогодні є також питання взаємодії та поєднання ціннісних та розважальних елементів; використання функцій мас-медіа та інтерактивних індустрій у музейному просторі; впливу політичних сил та соціальних процесів; реалізацію інклюзивності у процесі ревіталізації громадського чи музейного простору.

Сучасні українські музеї часто намагаються створити для відвідувачів ще й простір для уваги, надати «додану вартість». Прикладом цьому може слугувати музей «Жовківський замок», який розташований у м. Жовква, що поблизу Львова. Одразу на вході до цього музею розташовані інтерактивні панелі, які ілюструють для відвідувача інформацію не лише про музейні експозиції та пам'ятки, а й також про видатних осіб міста. Іншим прикладом простору музею із «доданою вартістю» є музей історії Тустані, що в селі Урич, на Львівщині. Тут відвідувачі можуть ознайомитися не лише зі звичною експозицією, але також і з графічною реконструкцією вже втраченої наскельної забудови у 3D. Ще одним видом комунікації у сучасному українському музеї є віртуальна екскурсія, у якій використовуються 3D-окуляри та спеціальні планшети. Ця технологія вже використовується у музеї «Тустань» [13], «Музеї історії Києва» [14] та в інших музеях. За допомогою такого підходу відвідувач може ознайомитись із доповненою реальністю, зануритися в атмосферу або ж зрозуміти природу поставленого експозицією питання. Використання тривимірної графіки у такий спосіб дає можли-

¹ Музей Гуггенгайма в Більбао (Іспанія) - це музей сучасного мистецтва, який сам є мистецтвом. Низка експертів назвали його однією з найважливіших робіт в архітектурі за останні десятиліття. Будівля стала настільки успішною, що почала приваблювати туристів у місто. Впродовж першого року з дня відкриття музею туристи принесли місцевій економіці 160 мільйонів доларів. Споруда буквально відродила ціле місто. Цей економічний феномен отримав ім'я Ефект Більбао.

вість оглянути об'єкти, які фактично не існують, та розкрити широкий простір для альтернативного пізнання та власної інтерпретації.

Ще одним надзвичайно вдалим проектом в українському музейному інформаційному просторі стала електронна колекція «Україна. Київ. Бабин Яр», представлена на початку 2017 року Національним музеєм історії України у Другій світовій війні. Виставка містить оцифровані музейні предмети з фондowego зібрання, що висвітлюють трагедію Бабиного Яру – урочища в Києві, де впродовж двох років (1941–1943) було знищено понад 100 тис. євреїв, ромів, українців та представників інших національностей. Зібрання презентує документи, листи, щоденники, що свідчать про злочини нацистів; світлини, книги, особисті речі киян, чій долі були пов'язані з подіями Голокосту в Україні. Відвідувачі сайту музею мають змогу дистанційно ознайомитися з пропонуваними матеріалами. Ресурс містить оцифровані зображення, відомості про об'єкт, його опис та інформаційний вміст [15].

Поширення таких інноваційних підходів до ревіталізації історико-культурної спадщини створює можливість доповнити об'єктивну інформацію більш жвакими наративами, оповідями про мистецтво та візуальну культуру (у персоналізований спосіб, міждисциплінарний підхід, тощо), а вже усталену практику експонування – контекстними дослідженнями. Розвитку, який сьогодні відчувають музеї, збігається з багатьма іншими факторами і, відповідно, нові технології стають частинкою нашої повсякденної реальності до такої міри, що ми навряд чи могли б уявити 10 років тому, вони вводять нові ідеї для розвитку та полегшують зв'язок з громадськістю.

Відповідно до форм існування віртуального музею, їх можна поділити на 1) ті, що існують лише в мережі Інтернет та 2) ті, що є відображенням діяльності реального музею. За нашими спостереженнями до першого типу можна віднести такі музеї як «Територія терору» [16] та «Музей обчислювальної техніки» [17]. У віртуальних музеях першого типу є низка під категорій, які дають можливість самостійно осмислити інформацію, розпочинаючи цей процес у довільній послідовності. Прикладом другого типу віртуального музею, в якому відвідувач може самостійно оглянути постійно діючу експозицію та найцікавіші експонати колекції за допомогою мережі Інтернет, є «Музей імені Варвари та Богдана Ханенків» [18] або ж «Музей визвольної боротьби України» [19]. В обидвох останніх музеях відвідувач може обрати будь-який із двох режимів віртуального огляду експозиції. Перший – це віртуальний гід: демонстрація найцікавіших експонатів колекції; другий – вільний огляд: самостійне пересування по залах музею.

Сьогодні віртуальна екскурсія є доступною на багатьох сайтах українських музеїв та може слугувати додатковим поштовхом для натхнення та пошуку нових наративів у сприйнятті експозиції. Такий підхід, через віртуальне середовище, розкриває нові для оновлення та ревіталізації історико-культурної спадщини.

Українські музеї, будучи віддзеркаленням прогресуючого суспільства вдало сприйняли ці інновації, включивши їх як ще один ресурс до свого розвитку. Певною мірою, аудіовізуальне «вторгнення» до музеїв відкрило непередбачені способи спілкування з відвідувачем, помножуючи свій педагогічний потенціал і відкриваючи для багатьох його здатність дивувати, збуджувати та рефлексувати.

Звісно, не можливо заперечити наукову роль музейних колекцій, але існує ще й інший спосіб визначення його важливості. Підготовка та якість персоналу впливають на покращення знань відвідувачів. Сьогодні, завдяки завданням, які виконують працівники музеїв, відвідувач отримує можливість подивитись на музей з іншої перспективи, яка відрізняється від тих можливостей, які були раніше.

У майбутньому слід очікувати активізації діяльності музеїв у справі збереження об'єктів нематеріальної спадщини. Зокрема, це стосується таких категорій як: а) усні традиції і форми вираження, включаючи мову в якості носія об'єктів нематеріальної культурної спадщини; б) виконавських мистецтв; в) звичаї, обряди, свята; г) знання і звичаї, пов'язані з природою і всесвітом; д) традиційні ремесла.

Таким чином, описані стратегії показують, що немає єдиного шляху для залучення громад, покращення зовнішньої привабливості чи стимулювання розвитку міського простору. Кожна спільнота має свою історію та конкретні суспільні потреби, специфіку, організаційну активність. Тому необхідно використовувати індивідуалізовані стратегії, ресурси та рішення, які стосуються спільноти. І хоч ці ідеї повинні бути розроблені для конкретного ефективного використання музеєм власних ресурсів, варто звернути увагу на деякі загальні тенденції, які можна окреслити в такий спосіб: 1) додаткову цінність, яку надає музей; 2) площу міста або місце збору громади; 3) потреби громади; 4) пошук потенційних партнерів у ініціативах щодо активізації громади. Регулярні зустрічі з громадськими, культурними, соціальними, освітніми та ін. некомерційними лідерами; 5) використання унікальної історії та ресурсів своєї громади. Події з минулого міста або спільноти можуть стати підґрунтям для створення позитивних змін сьогодні; 6) Оцінка цінностей, наданих музеєм для місцевої громади за межами музейних колекцій; 7) створення видимої присутності мистецтва у громаді за допомогою, наприклад, невеликих тимчасових експозицій, розташованих по всьому місту; 8) перегляд попереднього досвіду співпраці музею та громадськості; 9) налагодження діалогу та зустрічі із потенційними партнерами, пов'язані із відродженням громадського, соціального простору: культурні, соціальні освітні тощо; 10) підтримка збереження історії.

У процесі ревіталізації музею варто звернути увагу на їхнє місце і роль у громаді. Музейний простір може стати суспільним, простором для громадських дискусій, зборів. Кожна спільнота має унікальну історію, особливі суспільні потреби та низку організаційних активів. Відповідно, для актуалізації музейного простору варто перегляну-

ти місію та інституційні ресурси музею, дослідити потреби, власне, громад, щоб визначити, в який спосіб вони можуть краще взаємодіяти з мешканцями міста.

Список використаних джерел

1. Запотоцький С. Ревіталізація промислових об'єктів міста (на прикладі м. Івано-Франківська) С. Запотоцький, О. Левицька // Часопис соціально-економічної географії. – 2016. – Вип. 21. – с. 102-106.
2. Криворучко О. Ю. Методи пожвавлення громадського простору, на прикладі воркшопу з ревіталізації площі Митної у Львові / О. Ю. Криворучко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура. - 2015. - № 816. - с. 125-132.
3. Іванова Н. Актуалізація музею як культурно-освітнього центру та відкритого громадського простору (на прикладі Мелітопольського міського краєзнавчого музею) / Н. Іванова // Місто: історія, культура, суспільство. Е-журнал урбаністичних студій. - 2017. - № 3. - с. 123 - 135.
4. Норріс Л., Тісдейл Р. Креативність у музейній практиці / Лінда Норріс, Рейні Тісдейл. // пер. з англійської А. Коструби, Г. Кузьо, О. Омельчук, С. Червоного. – Київ: Видавель Чередниченко А. М., 2017. – 192 с.
5. Музей майбутнього: МААТ – Музей мистецтв, архітектури та технологій [Електронний ресурс]. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://www.cedra.kiev.ua/2019/04/18/muzej-majbutnogo-maat-muzej-mistetstvarhitekturi-ta-tehnologij/>.
6. Koudela P. Malik K. Konczynna D. Dolni Vitkovice Area / Petr Koudela, Karel Malik, Daniel Konczynna // – Science, technology, education. – Brussel, 2018. – 45 с.
7. Доступно на <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/01/27/235217/> станом на 29.10.2019
8. Доступно на <https://culture.pl/pl/artykul/lodzkie-fabryki-wzoraj-i-dzis> станом на 29.10.2019
9. Фабрика повидла [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sko4.com/ua/places/fabrika-povidla>
10. Трамвайне депо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://inlviv.in.ua/lviv/u-lvivskomu-tramvajnomu-depo-na-perehresti-vulyts-saharova-ta-vitovskogo-vidkryly-muzej-istoriyi-nauky-i-tehniky>
11. Доступно на <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/259981-u-l-vovi-pidrakhuvani-zvidki-prijizhdzhali-ta-skil-ki-vitrachali-turisti-u-2018-rotsi> станом на 29.10.2019
12. Plaza B., Haarich S., “Museums for urban regeneration? Exploring conditions for their effectiveness” / Beatriz Plaza and Silke N. Haarich // Journal of Urban Regeneration and Renewal Vol. 2/3 (2009): p. 259-271.
13. Державний історико-культурний заповідник «Тустань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tustan.ua/tustan_3d/
14. Музей «Становлення української нації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.glorukraine.com.ua/>
15. Український інститут національної пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/do-mizhnarodnogo-dnya-pamyati-zhertv-golokostu-prezentatsiya-robit-khudozhnika-zinoviya-tolkach>
16. Меморіальний музей тоталітарних режимів «Територія Терору» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/>
17. Музей історії розвитку інформаційних технологій в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icfst.kiev.ua/MUSEUM/>
18. Музей Ханенків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://khanenkomuseum.kiev.ua/>
19. Музей визвольної боротьби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lhm.lviv.ua/ekspozyciyi/muzej_vyzvolnoyi_borotby_ukrayiny.html

References

1. Zapototsky S. Revitalization of Industrial Objects of the City (on the Example of Ivano-Frankivsk) / C. Zapototsky, O. Levytska // Journal of Socio-Economic Geography. - 2016. - Ed. 21. - p. 102-106.
2. Kryvoruchko O. Yu. Methods of revitalizing public space, as an example of a workshop on the revitalization of the Customs Square in Lviv / O. Kryvoruchko // Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Architecture. - 2015. - № 816. - p. 125-132.
3. Ivanova N. Actualization of the museum as a cultural-educational center and open public space (on the example of the Melitopol City Museum) / N. Ivanov // City: history, culture, society. E-Journal of Urban Studies. - 2017. - № 3. - p. 123 - 135.
4. Norris L., Tisdale R. Creativity in Museum Practice / Linda Norris, Rainey Tisdale. // Creativity in museum practice / Published November 1st 2013 by Left Coast Press, California. – 288 p.
5. Museum of the Future: MAAT - Museum of Arts, Architecture and Technology [Electronic resource]. - Text and graph. data. - Access mode: <http://www.cedra.kiev.ua/2019/04/18/muzej-majbutnogo-maat-muzej-mistetstvarhitekturi-ta-technologij/>.
6. Koudela P. Malik K. Konczynna D. Dolni Vitkovice Area / Petr Koudela, Karel Malik, Daniel Konczynna // - Science, technology, education. - Brussel, 2018 - 45 p.
7. Available at <https://life.pravda.com.ua/culture/2019/01/27/235217/>
8. Available at <https://culture.pl/pl/artykul/lodzkie-fabryki-wzoraj-i-dzis>
9. The factory has seen [Electronic resource]. - Access mode: <https://sko4.com/places/fabrika-povidla>
10. Tram Depot [Electronic resource]. - Access mode: <https://inlviv.in.ua/lviv/u-lvivskomu-tramvajnomu-depo-na-perehresti-vulyts-saharova-ta-vitovskogo-vidkryly-muzej-istoriyi-nauky-i-tehniky>
11. Available at <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/259981-u-l-vovi-pidrakhuvani-zvidki-prijizhdzhali-ta-skil-ki-vitrachali-turisti-u-2018-rotsi>
12. Plaza B., Haarich S., “Museums for urban regeneration? Exploring conditions for their effectiveness” / Beatriz Plaza and Silke N. Haarich // Journal of Urban Regeneration and Renewal Vol 2/3 (2009): p. 259-271.
13. Tustan State Historical and Cultural Reserve [Electronic resource]. - Access mode: http://tustan.ua/tustan_3d/
14. Museum of the Becoming of the Ukrainian Nation [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.glorukraine.com.ua/>
15. Ukrainian Institute of National Memory [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.memory.gov.ua/news/do-mizhnarodnogo-dnya-pamyati-zhertv-golokostu-prezentatsiya-robit-khudozhnika-zinoviya-tolkach>
16. Territory of Terror Memorial Museum of Totalitarian Regimes [Electronic resource]. - Access mode: <http://territoryterror.org.ua/>
17. Museum of the History of Information Technology Development in Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.icfst.kiev.ua/MUSEUM/>
18. Khanenko Museum [Electronic resource]. - Access mode: <http://khanenkomuseum.kiev.ua/>
19. Museum of the Liberation Struggle of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: http://www.lhm.lviv.ua/ekspozyciyi/muzej_vyzvolnoyi_borotby_ukrayiny.html